

ศิลปินพื้นบ้าน

ศักดิ์ศรีและความโดดเด่นในคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม

ดนตรีของน่านเป็นงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดยตรงต่อชาวน่าน ความเป็นดนตรีของชาวน่านมีความโดดเด่นเฉพาะตัวที่ชาวน่านควรภาคภูมิใจ เพราะกว่าที่จะถึงยุคสมัยนี้บรรพบุรุษของชาวน่านได้สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ พัฒนาและสืบทอดต่อกันมา ประเพณีหลายอย่างชาวน่านได้นำดนตรีเข้าไปสอดแทรก เสมือนการตกแต่งสีสันงานที่จัดขึ้นให้สง่างามและมีคุณค่า เชื่อมโยงจิตใจของผู้คนให้ได้รับความสุข เกิดความรัก สามัคคี มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน การนำดนตรีพื้นบ้านน่านมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประเพณีได้รับการยอมรับและถือปฏิบัตินับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดนตรีน่านจำแนกได้ 2 ส่วน คือส่วนแรกเป็นดนตรีของชาวเมืองน่านซึ่งหมายรวมถึงดนตรีชาวไทลื้อที่ทำวงผาด้วย ดนตรีกลุ่มนี้มีวงสะล้อ ซอ ปีน การขับซอ การขับของไทลื้อที่เรียกว่าขับลื้อ วงปี่พาทย์พื้นเมือง วงมอชิงซึ่งกำลังจะสูญหายไป อีกส่วนหนึ่งคือดนตรีที่มีอยู่ในสังคมของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดน่าน เช่น ดนตรีม้ง ดนตรีเมี่ยน ดนตรีมาลาปรี(ชนเผ่าตองเหลือง) ดนตรีลัวะ ดนตรีถิ่นและดนตรีขมุ ฯลฯ ดนตรีของแต่ละกลุ่มชนเผ่าเหล่านั้นต่างก็มีรายละเอียดซึ่งแตกต่างกันไป เป็นสีสันทางศิลปวัฒนธรรมทางด้านดนตรี ลักษณะโดดเด่นที่มีลักษณะเฉพาะดังกล่าว ได้สะท้อนและบ่งบอกถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นดนตรีน่าน ดังนี้

ความโดดเด่นของสะล้อ เครื่องดนตรีของน่าน

คนไทยทั่วประเทศรู้จักเชียงใหม่ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณ ภาษา วัฒนธรรมต่างๆ แหล่งท่องเที่ยวที่งดงาม และเป็นศูนย์กลางของล้านนา มีคนไทยจำนวนมากที่รู้จักน่าน ทั้ง ๆ ที่น่านมีดีหลายอย่าง ในที่นี้ขอยกตัวอย่างด้านดนตรี ชาวเชียงใหม่มีวงสะล้อ ซอ ซึง มีการขับซอ มีละครซอ ใครพบเห็นรูปภาพเครื่องดนตรี เช่น สะล้อ ปี่ เขาย่อมรู้ว่าเป็นของชาวเชียงใหม่ สะล้อของน่านเองถูกผนวกเข้ากับสะล้อของเชียงใหม่ ซึ่งของน่านก็คือซึงเหมือนเชียงใหม่ เพราะความเป็นเมืองหลักของเชียงใหม่ หรือกล่าวโดยปริยายคือเมืองหลวงของล้านนา มีความเป็นศูนย์กลางในเกือบทุกอย่าง แนวโน้มของการรวบรวมนวัตกรรมเข้าสู่ส่วนกลางหรือในขณะเดียวกันการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของเชียงใหม่สู่ล้านนาก็ย่อมเกิดมีขึ้นเป็นธรรมดา คนไทยทั่วไปจึงเชื่อมโยงความคิดทางศิลปวัฒนธรรมเช่นกล่าวนี้อันและยกให้กับเชียงใหม่ อย่างไม่รู้ก็ตาม

เมื่อได้ศึกษารายละเอียดของความเป็นดนตรีแล้วก็พบว่า มีหลายสิ่งหลายอย่างที่บ่งบอกถึงความเป็นดนตรีกันอย่างชัดเจนทีเดียว

สะล้อ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี คนน่านรู้จักเครื่องดนตรีชนิดนี้ดี ชาวเชียงใหม่ก็รู้จัก เพราะสะล้อทำให้เกิดเสียงด้วยการสี มีสาย 2 สาย คันชักของสะล้อเป็นคันชักอิสระใช้สีด้านนอกเหมือนซอสามสายของวัฒนธรรมดนตรีไทยภาคกลาง เหมือนรือบบัซ โซของวงมะโย่ง และวงดนตรีต๋อริทางภาคใต้ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของชาวไทยมุสลิม ชาวเชียงใหม่ได้พัฒนาสะล้อจาก 2 สายเป็นสามสาย พัฒนา รูปร่าง ให้มีสัดส่วนสวยงาม สร้างเป็นอุตสาหกรรมดนตรี จำหน่ายทั่วไป สำหรับสะล้อของน่านหากศึกษาค้นคว้าให้ลึกลงไปก็พบว่า สะล้อของน่านมี 2 ลักษณะ คือ สะล้อกลมและสะล้อก๊อบ สะล้อกลมมีความดั้งเดิมเหมือนสะล้อสองสายของ เชียงใหม่ แต่สะล้อกลมของน่านก็ยังมีลักษณะเฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาของชาวน่าน พิจารณาได้จากการจัดตำแหน่ง ลูกบิด ตลอดจนรายละเอียดอื่นๆ ของโครงสร้างทางกายภาพที่ปรากฏอยู่ อย่างไรก็ตาม สะล้อของน่านที่แตกต่างไปจากวงการดนตรีเชียงใหม่อย่างมากคือสะล้อก๊อบ สิ่งนี้คือความโดดเด่นที่ต้องพิจารณาเพราะสะล้อก๊อบเป็นสะล้อมีนม สะล้อคันหนึ่งมีจำนวน 9 นมบ้าง 11 นมบ้าง ใครเป็นผู้คิดสะล้อเป็นท่านแรกไม่ทราบเพราะสอบถาม พ่อลุงอุ่น ปันนตา บ้านพีใต้ อำเภอบ้านหลวง วัย 86 ปี เมื่อเดือนธันวาคม 2542 พ่อลุงอุ่นสีสะล้อก๊อบเล่าให้ฟังว่าท่านได้เล่นสะล้อก๊อบมาตั้งแต่วัยหนุ่ม สะล้อก๊อบที่เล่นอยู่ก็ทำเอง ดูและจำจากเพื่อนๆ ที่เล่นกันหลายคนในหมู่บ้าน คำตอบเช่นนี้เป็นคำตอบให้ทราบว่าสะล้อก๊อบเกิดขึ้นในน่านมานานแล้ว หากเทียบระยะเวลาตามอายุของพ่อลุงอุ่น ปันนตา ที่เล่นสะล้อก๊อบ คำนวณได้ 70 ปี หากมีมาก่อนก็ต้องกว่านั้น ข้อมูลนี้ต้องศึกษาภาคสนามต่อไปอีกว่าคุณพ่อของท่าน คุณปู่ คุณตาของท่านเล่นสะล้อก๊อบกันแล้วหรือยัง หากมีเล่นจริงและเก่าแก่เช่นนั้นย่อมส่งผลดีต่อประวัติการดนตรีของน่านอย่างมากทีเดียว ข้อดีของสะล้อก๊อบนี้นายสวิง ยาระนะ นักดนตรีและช่างทำเครื่องดนตรีคนสำคัญคนหนึ่งอธิบายว่าการที่สะล้อมีนมหรือหย่องนี้ช่วยให้การเล่นเครื่องดนตรีชนิดนี้คล่องตัวมาก โดยเฉพาะเด็กๆ ที่ต้องการฝึกหัดตลอดเวลา ที่ผ่านมาช่างสวิง ยาระนะ ชาวกิ่งอำเภอภูเพียง ได้สร้างสะล้อ ก๊อบจำหน่ายอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับนายประเสริฐ บ้านกลางเวียง อำเภอเวียงสา ก็เป็นแหล่งผลิตสะล้อสำคัญแห่งหนึ่ง หรืออาจจะมึนักดนตรีน่านอีกหลายท่านที่มีความสามารถในการสร้างเครื่องดนตรีชนิดนี้ เช่น นายส่วย มูลทา บ้านหลักหมื่นพรวน ชาวอำเภอเวียงสา เป็นต้น

ความโดดเด่นของขอเมืองน่าน

ชาวน่านควรภาคภูมิใจในศิลปะการขับซอที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ขอเมืองน่านได้รับการกล่าวขานว่ามีความไพเราะ บทกลอนที่พรรณนาของศิลปินให้ความงามทางภาษา สะท้อนสังคม วัฒนธรรมน่าน ดังมีคำกล่าวที่ว่า คนน่านพูดเร็วซอช้า เชียงใหม่พูดช้าซอเร็ว คำกล่าวเช่นนี้เป็นความจริง ศิลปินที่มีคณะซอหลายท่านนอกเหนือจากพ่อไชยลังกา เครือเสน พ่อหนานเมืองดี เทพสิทธิ์ พ่อคำผาย นุปีง ศิลปินแห่งชาติแล้วยังมีศิลปินซอก่อตั้งคณะของตนเองหลายท่าน เช่น นายประจักษ์ กาวี อำเภอเวียงสา นายอินสน ปันคำ อำเภอนาน้อย นายนิทัศน์ เปียงใจ อำเภอเชียงกลาง นายทอง ยะแสง อำเภอบัว ฯลฯ ในระบบการศึกษาของจังหวัดน่าน น่าจะจัดการศึกษาโดยกำหนดให้เยาวชนน่านฝึกและเรียนรู้ เข้าใจ และสามารถขับซอของน่านได้ โดยเฉพาะการเลือกบทซอที่ไพเราะ กินใจ มีเนื้อหาละเอียด สิ่งเหล่านี้ทำได้ไม่ยากเพราะน่านมีบุคลากรทางวัฒนธรรมด้านนี้จำนวนมาก มีสื่อ เทคโนโลยี สมัยใหม่ที่สามารถช่วยให้การพัฒนาด้านนี้ดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความโดดเด่นของวงสละซอป็นของเมืองน่าน

วงสละซอ ซอ ป็น เป็นชื่อเรียกวงดนตรีพื้นบ้านของล้านนา คนไทยทั่วไปรู้จักกันดี เมื่อได้ยินชื่อวงแล้วจิตใจและความรู้สึกไปรวมอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ทันที เพราะที่นั่นมีวงดนตรี มีสถาบันการศึกษาที่มีระบบการเรียนการสอน คือวิทยาลัยนาฏศิลป์ เชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะจิตรศิลป์ก็มีการจัดตั้งวงสละซอ ซอ ซึง และมีแหล่งแสดงของวงสละซอ ซอ ซึง หลายแห่ง ทั้งที่ไนท์บาร์ซาร์ ศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรมของเอกชน หลายแห่งที่ประกอบกิจการนี้เป็นอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ศิลปินอย่างสม่ำเสมอ ศิลปินรุ่นใหม่จึงเกิดขึ้นมากเพราะมีอาชีพ มีรายได้รองรับ คนรุ่นใหม่มีโอกาสเรียนรู้ สร้างสรรค์งานด้านนี้ต่อไปพร้อมกับคนรุ่นเก่าที่ถ่ายทอดมรดกทางการบรรเลง เป็นการสานต่อทางวัฒนธรรมดนตรี น่านน่าจะศึกษาวิธีการนี้และ

นำมาพัฒนา ผู้เขียนมีแนวความคิดว่าคนเท่านั้นที่จะจัดการกับสิ่งนี้ได้ เพราะคนเป็นผู้สร้าง ศิลปะดนตรี เมื่อดนตรีอยู่กับคน มีบทบาทแทรกอยู่ในวิถีชีวิตแล้ว ดนตรีคือวงล้อ ซอ ซึ่ง ของ น่านก็จะมีค่าสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นหรือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตน่าน เหมือนลวดลายที่มีความ วิจิตรงดงามแต่งเติมให้วิถีน่านเด่นล้ำ และมีคุณค่าการศึกษาและวิเคราะห์วงล้อ ซอ ซึ่ง ของ น่าน ที่ดำเนินมาส่วนหนึ่งเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบของระเบียบวิธีวิจัย ดนตรีน่านในโอกาสต่อไปนั้น มีข้อมูลที่น่าสนใจคือ การเรียกขานวงล้อ ซอ ซึ่ง ที่แท้จริงของ ล้านน่านนี้มีอยู่จริง และสมบูรณ์ที่สุด มีอยู่ที่จังหวัดน่าน แม้ว่าไม่ตรงคำที่เดิวนัก แต่ก็ขอ เปรียบเทียบกับวงล้อ ซอ ซึ่งของเชียงใหม่

วงล้อซอปิ่นของเชียงใหม่

วงบรรเลงที่เรียกว่าล้อ ซอ ซึ่ง เครื่องดนตรีประกอบด้วย ล้อ ซึ่ง ขลุ่ยพื้นเมือง กลอง โป่งปึง ฉิ่ง ฉว่า ไม่มีซอ แต่เมื่อตั้งวงซอที่มีจ้อยนำก่อนซอ เครื่องดนตรีที่บรรเลงรับ นักดนตรีใช้ปี เป่า มีจำนวนตามแต่ต้องการคือ จุ่มสามบ้าง จุ่มสี่บ้าง ตามพัฒนาการเดิมใช้เฉพาะปีจุ่มสาม ต่อมา ได้เพิ่มเป็นปีจุ่มสี่และไม่มีเครื่องดนตรีอื่นๆ แม้แต่ฉิ่งก็ไม่ใช้ การขับซอของเชียงใหม่ดั้งเดิมมีวิธีการ เช่นเดียวกับการขับโหมโรงของท่าวังผา แต่ของท่าวังผาใช้ปีเป่าคลอเพียงเล่มเดียวเท่านั้น ส่วนการที่ วงซอของเชียงใหม่มีซึ่งร่วมด้วย วงซอจึงประกอบด้วยปี ซึ่ง และ ซอ ไม่มีทั้งล้อ ไม่มีปี ฉะนั้นวง ล้อ ซอ ซึ่ง ของเชียงใหม่จึงไม่ครบสมบูรณ์ตามชื่อเรียก คือเมื่อบรรเลงวงบรรเลงไม่มีการขับซอ เมื่อมีการขับซอไม่มีล้อ แต่ยังเรียกวงดนตรีนี้ว่าวงล้อ ซอ ซึ่ง เหตุนี้ในวงการดนตรีพื้นบ้าน ของเชียงใหม่จึงพยายามหาเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ด้วยการหาชื่อใหม่เพื่อเรียกชื่อวงดนตรีที่กล่าวถึงนี้ อยู่และยังไม่ยุติเป็นที่ยอมรับของวงการดนตรีเชียงใหม่

วงล้อซอปิ่นของเมืองน่าน

วงล้อ ซอ ปิ่น ที่เป็นวงบรรเลงของจังหวัดน่านที่บรรเลงทั่วไป รวมทั้งวงของชาวโหมโรงที่ อำเภอท่าวังผา มีรูปแบบการประสมวงไม่แตกต่างจากวงล้อ ซอ ซึ่งของเชียงใหม่ ที่เหมือนกัน คือ เมื่อมีการขับซอไม่ใช้วงบรรเลงที่กล่าวนี้บรรเลงคลอหรือรับ การขับซอของน่านที่ได้ศึกษา เบื้องต้นโดยเฉพาะที่บ้านพ่อคำผาย นุบิง หรือการขับซอในงานคล้ายวันเกิดของพระภัทรสารมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน และพิธีสืบชะตาวัดภูมินทร์ พบว่า การขับซอของน่านมีวงบรรเลงรับและ คลอทำนองด้วยล้อ และซึ่ง ไม่มีปี ตรงนี้น่าสนใจมากเพราะการขับซอที่ขาละเมียดละไมตาม แบบแผนของน่านแล้ว มีล้อก็อบ มีซึ่ง บรรเลง ในขณะที่วงดนตรีลักษณะเดียวกันของ เชียงใหม่ไม่มีล้อร่วมบรรเลง มีแต่ซึ่ง รูปแบบการขับซอและเครื่องดนตรีในวงของน่านครบองค์

สามโดยสมบูรณ์ คือมีสล้อ ซอ และซึง ตามชื่อเรียกขานกันไป แต่มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่ง คือ ขาวน่านไม่เรียกซึงว่า ซึง แต่เรียกว่า ปิน วงดนตรีที่เรียกว่าวงสล้อ ซอ ซึงของน่าน จึงเบี่ยงเบนออกไปตามการเรียกวงดนตรีนี้ตามเชิงใหม่ ในทัศนะของผู้เขียน วงดนตรีนี้ต้องเรียกขานให้ตรงและสอดคล้องกับสิ่งที่มี สิ่งที่เป็นอยู่ของท้องถิ่นว่า วงสล้อ ซอ ปิน ชื่อนี้เคยนำเรียนพ่อคำผาย นุปีงไว้เมื่อเดือนธันวาคม 2542 ท่านก็เห็นด้วยกับชื่อที่เรียกขานนี้ว่าตรงคำและตรงจริง อย่างไรก็ตามผู้เขียนขอเสนอว่าเมื่อมีการส่งเสริมดนตรีของน่าน เพื่อหาคุณลักษณะความเป็นดนตรีน่านแบบยั่งยืนแล้ว น่าจะใช้ชื่อว่าวงซอ สล้อ ปิน เพื่อให้เป็นชื่อเฉพาะของวงดนตรี โดยให้ความสำคัญต่อการขับซอที่มีลักษณะโดดเด่นและเฉพาะของน่าน ที่มีการดำเนินลีลาทำนองและเนื้อความซาละเมียดละไม เชิดชูสล้อก๊อบที่ปรากฏในวงดนตรีนี้ และเรียกขานชื่อเครื่องดนตรีที่ ขาวน่านทั้งจังหวัดเรียกกันว่าปิ่นไม้อะซึงดังที่กล่าวข้างต้น ชื่อใหม่ที่เหมาะสมที่สุดคือชื่อวงว่า วงซอ สล้อ ปิน ที่กล่าวนี้แม้ว่าจะนำไปบรรเลงที่แพร่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ หรือที่อื่นใดทั้งไทย และต่างประเทศก็ตาม วงการดนตรีทั่วไปก็สามารถสืบหาได้ว่าต้นแหล่งของวงปิ่น สล้อ ซอ อยู่ที่จังหวัดน่าน

ความโดดเด่นด้านทำนองเพลงของเมืองน่าน

ในวงการดนตรีของน่านนักดนตรีผู้เฒ่าผู้แก่ย่อมรู้ดีว่าดนตรีของน่านมีบทเพลงเก่าแก่ดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาจำนวนมาก แม้ว่าบางเพลงอาจมีชื่อเรียกเช่นเดียวกับเพลงของท้องถิ่นอื่นๆ ในดินแดนล้านนาบ้าง แต่บทเพลงของน่านก็มีทำนองเฉพาะของตนเอง ใช้บรรเลงในวงดนตรีของขาวน่าน การคำว จ้อย หรือซอ ขาวน่านจึงทราบดีว่าลักษณะเฉพาะของตนอยู่ส่วนใด บทเพลงที่บ่งบอกถึงความเป็นเพลงน่าน เช่นเพลงกล่อมนางนอน แม่หม้ายก้อม แม่หม้ายเครือ ดินดุ่ม ดินแหบ ฯลฯ แม้แต่การขับซอ น่านก็มีทำนองที่จัดว่าเป็นแบบฉบับที่ควรค่าต่อการรักษา เรียนรู้และสืบทอดต่อไปอย่างยิ่ง ทำนองดาตเมืองน่าน หรือทำนองล่องน่าน แม้แต่ชื่อก็ต้องก็ต้องขึ้นชมโดยแท้แล้วเพราะมีคำวาน่านปรากฏอยู่ ทำนองเพลงนี้มีความดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยปู่ – น่าน มีตำนานการย้ายเมืองของแพที่ล่องมาตามลำน้ำน่านขบวนที่ 7 ที่กล่าวถึงปู่คำมา ย่าคำปี่ มีการขับซออย่างไพเราะกินใจ จนเป็นที่มาของเพลงซอล่องน่าน นอกจากนี้ยังมีทำนองเพลงลับแลหรือลับแล ทำนองปิ่นฝ้าย ซึ่งเป็นทำนองที่ให้บรรยากาศอย่างมาก ผู้เขียนเคยฟัง พ่อคำผาย นุปีง ขับซอให้ฟังแล้ว ขอเรียนให้ทราบว่าเมื่อบรรเลง ไพเราะและนุ่มนวลความรู้สึกในบทซอและทำนอง สามารถนำชีวิตและจิตใจไปสู่สุนทรียภาพทีเดียว เพราะทำนอง อารมณ์เพลง กลอน ภาษา กิริยาท่าทางของพ่อคำผาย นุปีง สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างสมบูรณ์

ในส่วนของศิลปินน่านมีศิลปินที่เป็นบุคลากรทางดนตรีที่เป็นเยี่ยม ผู้เขียนเชื่อมั่นว่ามีอีกหลายท่าน ศิลปินเหล่านี้หากเป็นไปได้การวิจัยก็จะศึกษาสำรวจจัดทำทำเนียบ หรือบุคลากรนุกรม นักดนตรี ตลอดจนประวัติของวงดนตรี วงต่างๆของน่าน เพื่อให้ชาวน่านเห็นพลังเข้มแข็งทางดนตรีน่านที่มีอยู่ นอกเหนือจากนี้ยังมีเพลงที่นักดนตรีน่านบรรเลงทั่วไป เช่น เพลงพระลอ เพลงนี้ท้องถิ่นอื่นปรับเปลี่ยนและเรียกชื่อว่าเพลงน้อยใจยา เพลงพม่าตะโคงเต่ง เซเลเมา จักกัก ดาดละม้าย ฯลฯ เพลงที่ยกตัวอย่างนี้หลายเพลงได้แพร่กระจายไปทั่วดินแดนล้านนา และปัจจุบันนักดนตรีทั่วประเทศนำไปบรรเลงและรู้จักกันเป็นอย่างดี